

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 159/1-ХП/26
21.02.2013. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, 21.02.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: МНАСТИР ХИЛАНДАР И БУГАРИ У 18. ВЕКУ, докторанда Огњена Крешића.

За ментора је одређен проф. др Александар Фотић.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр. 6/2263
(број захтева)
22.02.2013.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Веће научних области друштвено-хуманистичких
наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Манастир Хиландар и Бугари у 18. веку

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Огњен (Жарко) Крешић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање:

Филозофски у Београду

Година дипломирања:

Назив мастер рада 2009.

кандидата:

Организација османске власти у јужној Угарској 1521-1552.

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена:

Филозофски

Година одбране магистарског рада: 2010.

Обавештавамо вас да је

Наставно-научно веће

на седници одржаној 21.02.2013.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Милош Арсенијевић

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Огњена Крешића

Име и презиме ментора: Александар Фотић

Звање: ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. "The Introduction of Coffee and Tobacco to Mid-West Balkans", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 64, 1 (2011) 89–100.
2. "Kassandra in the Ottoman Documents from Hilandar Monastery (Mount Athos), 16th–17th Centuries", *Balkanica* XL/2009 (2010) 57-73.
3. „Уговори на „другим“ језицима и османски шеријатски суд (XVI–XVIII век)“, *Balkanica* XXXII-XXXIII/2001-2002 (2003) 175-182.
4. "Yahyapaşa-oğlu Mehmed Pasha's *Evkaf* in Belgrade", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 54, 4 (2001) 437-452.
5. *Света Гора и Хиландар у Османском царству XV–XVII век*, Београд: Балканолошки институт САНУ, Манастир Хиландар, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2000.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да

има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

Образложење предлога теме докторске дисертације

Манастир Хиландар и Бугари у XVIII веку

Предмет истраживања

Света Гора је са својим бројним манастирима кроз читав средњи век била један од најважнијих центара православља на Балкану. Своју важност она није изгубила ни када се нашла под влашћу османских владара, први пут у периоду од 1383. до 1403. године, и потом од 1423. до 1912. године.

Као заједница манастира, Света Гора је уживала висок степен самоуправе у Османском царству. Годишњи харач који су плаћали Порти манастири су сами прикупљали и при томе су били ослобођени плаћања ванредних пореза. Немирно доба друге половине XIV и XV века оставило је манастире без многих поседа које су добили у ранијим периодима. Османска власт је признала светогорским манастирима поседе који су се налазили у солунској и серској области, међутим то није био случај са метосима у другим деловима Балкана. Са смањивањем и коначним нестанком хришћанских држава нестајали су и поседи манастира на некадашњим српским и бугарским територијама. Света Гора ипак није остала без покровитеља. Влашке и молдавске војводе преузеле су водећу улогу у даривању и подршци светогорских манастира, а од XVI века све већу важност добија руска владајућа породица.

Османско царство је у XVIII веку било суочено са многим изазовима који су довели до постепених промена у управљању државом и животу становника Царства. Те промене оставиле су трага и на Светој Гори, где се у оквирима хијерархије манастира на високом положају налазио манастир Хиландар. Развијање трговачких и културних веза интензивирало је међусобне односе између монаха Свете Горе и православног становништва Балкана. Манастир Хиландар је наставио да одржава традиционално јаке везе са Српском православном црквом, како са епископијама и манастирима у Османском царству, тако и са новим и све важнијим центром српског православља,

Карловачком митрополијом. Међутим, бурни догађаји са краја XVII и из прве половине XVIII века, ослабили су утицај Пећке патријаршије. Прилив монаха и поклоника у Хиландар из старих српских области знатно се смањило. С друге стране, источни Балкан доживљавао је убрзан развој. Територије насељене Бугарима биле су још увек далеко од главних попришта сукоба и могле су да економски напредују захваљујући ширењу трговачке мреже. Нови слој богатих трговаца и занатлија укључио се у процес који се већ одвијао у оквирима Османског царства, а радило се о све већем значају који су локалне елите, и муслиманске и немуслиманске, стицале у локалној управи. Упоредо са тиме, и културне и религијске потребе становништва постајале су сложеније. Имућни људи исказивали су своју религиозност између осталог и поклонима које су давали значајним верским центрима. За разлику од претходних векова када су се светогорски манастири највише ослањали на подршку владарских породица, у XVIII веку трговци и занатлије постају важни дародавци који помажу издржавање и обнављање манастира. Манастир Хиландар је у том периоду, поред манастира Св. Јована Рилског и Зографа, стекао за бугарско православно становништво важно место на културној и верској мапи Балкана. Предмет предложене дисертације биће поменуто јачање веза између Хиландара и бугарског становништва Османског царства. Како би прибавило средства потребна за одржавање манастира и плаћање дажбина држави, братство Хиландара је слало своје монахе на путовања ради прикупљања прилога међу православним становништвом, што је пракса која се назива писанија. Јачање веза Хиландара са Бугарима огледа се у чињеници да су циљ тих путовања све чешће биле области источног Балкана насељене Бугарима. Такође, све више поклоника долазило је у манастир управо са тих простора и они су се потом враћали у своју домовину са различитим религијским предметима и рукописима које су у манастиру купили. Монаси нису имали само успеха у прикупљању прилога, већ се у бугарским областима формира мрежа хиландарских посета. Током XVIII века у свим важнијим градовима које су насељавали Бугари оформљени су хиландарски метоси: у Жеравни код Котела, Ловечу, Казанлуку, Плевни, Пловдиву, Хезарграду (Разград), Самокову, Сливену, Софији, Старој Загори, Татарпазарцику, Трнову, Чирмену. Од непокретности, манастиру су завештаване најчешће куће и дућани. На јачање манастирских настојања да се обезбеде нови приходи утицали су и велики пожари који су захватили Хиландар 1722. и 1776. године. Међу ктиторима који су посебно допринели обнављању манастирских зграда налази се и хаџи Влчо из Банског. И до данас очувана је фреска која приказује Хаџи Влча како предаје модел цркве Св. Јована Рилског, чије је

обнављање и живописање финансирао, свецу заштитнику. Његова породица је јасан симбол јаких веза развијених између Хиландара и бугарских области у XVIII веку. Хаци Влчов брат Лаврентије постао је игуман Хиландара (1761/62), док је његов други брат Пајсије, аутор дела *Историја славјанобугарска*, постао свакако најславнији бугарски монах у Хиландару.

Циљ истраживања

Главни циљ истраживања јесте расветљавање улоге манастира Хиландара у верском и културном животу бугарског становништва Балкана. Анализирајући необјављену османску, али и грађу другог порекла, намера нам је да проучимо положај манастира у оквирима османског административног и економског система, као и да покажемо на који су начин православни верници завештавали поклоне манастиру и ког типа су ти поклони били. Истраживање би требало да покаже како су настајали метоси у областима насељеним Бугарима и на који начин су монаси Хиландара њима управљали. Проучавање необјављене грађе требало би да допринесе новим сазнањима о значајној градитељској делатности која је обављана током XVIII века у Хиландару. Од посебне важности је утврдити којег су порекла, занимања и имовинског положаја били ктитори, али и људи који су одлучивали да свој живот проведу у манастиру. Поменути проблеми повезани су са једним од главних циљева истраживања, а то је откривање корена промена у саставу манастирског братства и утврђивање када је и зашто бугарски елемент почео да јача и када је он постао доминантан. С тиме је уско повезано и питање како су сами монаси перципирали свој етнички идентитет. Како би се боље разумела вишеструка повезаност између Хиландара и бугарских области, потребно је проучити и односе манастира и другог важног подручја са којим је Хиландар одржавао верске, културне и економске везе, а то су биле територије Хабсбуршке монархије насељене Србима. Стога је још један од циљева истраживања показати које су сличности и разлике постојале у односу према манастиру Хиландару између православних који су живели у Османском царству и оних који су настањивали Хабсбуршку монархију.

Просветитељске идеје о држави, друштвеном уређењу и нацији, нису се шириле само у хришћанским државама Европе, него су преко бројних и снажних трговачких веза продирале и у османски свет. Пут је био двострук: преко територија Хабсбуршке монархије и преко медитеранских лука. Ни манастир Хиландар није остао изван тих струјања, будући да се нашао у средишту стварања националне историографије бугарског народа. Важан део истраживања биће посвећен утврђивању значаја манастира Хиландара као веома битног чиниоца у настанку и развијању националних идеја Бугара током друге половине XVIII века. Такође, требало би утврдити у којој се мери нешто слично може рећи и када су у питању српске националне идеје. На тај начин биће остварен увид у посебности развитка предмодерних националних идентитета међу хришћанским становништвом Османском царства у односу на друге европске народе. Централна личност овог дела истраживања јесте Пајсије Хиландарски и његов спис *Историја славјанобугарска*. Интересантан аспект овог невеликог дела је чињеница да Пајсије наводи како га је на писање подстакла потреба да покаже како су и Бугари имали славну историју и да, при томе, утиче на оне међу Бугарима који су почели да уместо свога користе грчки језик. Поред анализе самог дела, покушаћемо да одредимо и Пајсијев положај у односу на друге балканске ауторе историјских дела, а посебно српске. Међу њима најважније место заузима Јован Рајић, писац *Историје разних народова, наипаче же Болгар, Хорвтов и Сербов*. У циљ истраживања спада и проучавање позније бугарске историографије, како би се утврдили домети Пајсијевог дела и његова потоња употреба и злоупотреба, могло би се рећи и ставарање мита у готово читаво столеће дугом бугарском *возраждању*.

Основне хипотезе

Основне хипотезе предложене докторске дисертације биле би:

- Манастир Хиландар је током XVIII века развио посебно јаке везе са бугарским становништвом Османског царства, које су се огледале у чињеницима да је међу задужбинарима и дародавцима манастира било све више Бугара и да је све већи број монаха манастира долазио из области насељених Бугарима.

- Повећан број Бугара међу задужбинарима и монасима, довео је и до јачања њиховог утицаја на управљање манастиром бирањем бугарских монаха на одговорне манастирске функције и посебно на положај игумана.
- Упркос бугарском преузимању управе у Хиландару, бугарски игумани нису негирали његово српско порекло и значај српских средњовековних владара за његов развој.
- Манастир Хиландар је наставио да управља делом својих поседа добијених током претходних векова, док су њима прикључени и нови, који су се налазили пре свега на простору источног Балкана, али и Хабсбуршке монархије.
- Најважнији актери који су током друге половине XVIII века учествовали у настанку и развијању бугарске и српске националне историографије, а тиме и националне идеје, долазили су у манастир Хиландар и у њему проводили дужи или краћи временски период.
- Боравак у Хиландару и бројна путовања које је предузимао ради сакупљања прилога по областима насељеним бугарским и српским становништвом подстакле су Пајсија Хиландарског и омогућиле му да напише *Историју славјанобугарску*.

Метод истраживања

Истраживање би било засновано на проучавању необјављених и мањег броја објављених историјских извора, као и релевантне стране и домаће литературе. Највећу важност приликом израде рада имају необјављени османски документи, који се налазе у Архиву манастира Хиландара, фонд *Turcica*, и Архиву Председништва владе у Истанбулу (*Başbakanlık Arşivi*). Реч је о преко шест стотина докумената различитог типа: хуцети, темесући, писма, арзухали, фермани, пописни дефтери. Такође, биће анализирана и словенска и грчка грађа из Архива манастира Хиландара. Ради проучавања односа манастира са црквеним великодостојницима и православним народом у Хабсбуршкој монархији, биће коришћени историјски извори на српском, латинском и немачком из Архива САНУ у Сремским Карловцима и Историјског

Архива Града Новог Сада, фонд Магистрата слободног краљевског града Новог Сада. Разноврсни извори омогућавају сагледавање различитих аспеката монашког живота и деловања везаних за свет унутар и ван манастирских зидина. Боље разумевање прилика које су владале у манастиру и на Светој Гори, као и односа који су према њима имали поклоници, биће омогућено проучавањем путописне и мемоарске литературе, настале из пера западних, руских и балканских аутора. Како би се одговорило на питање о развоју националних историографија биће проучена и упоређена најважнија осамнаестовековна дела, међу којима посебно место заузимају *Историја славјанобугарска* хиландарског монаха Пајсија и *Историја разних народова, наипаче же Болгар, Хорватов и Сербов* Јована Рајића.

Осамнаести век је најмање проучен век у историји манастира Хиландара. Међу проблемима који су до сада истраживани истичу се однос братства манастира са Карловачком митрополијом и архитектонска делатност у манастиру. У досадашњим истраживањима није коришћена и османска грађа. Поред литературе о проблемима историје православне цркве и балканских народа у XVIII веку, основне теме проучавања предложене дисертације биће посматране и из угла литературе о општим тенденцијама друштвеног и економског развоја Османског царства у поменутом периоду. На тај начин манастир Хиландар и личности са њиме повезане, биће стављени у контекст дубоких промена које су се одвијале у балканским провинцијама Османског царства.

Образложење структуре рада

Предложена докторска дисертација била би организована по тематском принципу. Састојала би се из предговора, увода, четири поглавља, закључка, библиографије и резимеа.

У предговору ће бити приказан методолошки приступ истраживању предложене теме и главна питања и проблеми обрађени током израде дисертације. Такође, биће приказани коришћени извори и њихове специфичности, као и досадашња литература о датој тематици.

У *Уводу* ће бити објашњене опште прилике у Османском царству XVIII века. Поред политичке историје, највећа пажња биће посвећена административним, друштвеним и економским променама које су обележиле овај век османске историје.

Прво поглавље носиће назив *Манастир Хиландар у XVIII веку*. У посебним целинама биће приказан однос Хиландара са локалним представницима османске власти, тј. забиту Свете Горе и судским властима, као и однос са централном влашћу. Велики број сачуваних османских докумената говори о интезитету ових односа, те ћемо анализирати када се и зашто братство манастира обраћало властима, и како су решавани спорови. Света Гора налазила се под јурисдикцијом Васељенске патријаршије, због чега ће бити обрађено и питање односа Хиландара са патријарсима у Истанбулу. На Светој Гори постојала је јасно одређена хијерархија манастира, а међуманастирски односи, којима је посвећена засебна целина у овом поглављу, нису увек били хармонични.

Друго поглавље, насловљено *Ктитори и приложници*, бавиће се задужбинарском делатношћу бугарског становништва према манастиру Хиландару. У засебној целини биће обрађена градитељска делатност у самоме манастиру. Такође, биће приказан настанак и врсте манастирских поседа формираних на просторима насељеним Бугарима. Како би се боље разумела ова тема, засебно ће бити обрађено и оснивање манастирских метоха на просторима Хабсбуршке монархије насељеним Србима. У једном потпоглављу биће обрађено питање писаније, тј. путовања монаха ради прикупљања прилога широм бугарских земаља. Како би се стекла потпуна слика, пажња ће бити посвећена и одласку хиландарских монаха у друге области, пре свега Хабсбуршку монархију и Русију.

Треће поглавље, *Поклоници и посетиоци*, говориће о људима који су посећивали манастир Хиландар током XVIII века. Посебно ће бити обрађена верска поклоничка путовања, са освртом на питања ко су били људи који су долазили у манастир и како је изгледао њихов боравак тамо. У овом је периоду Хиландар постао један од главних циљева поклоничких путовања верника са бугарских територија. Другу целину чиниће посете западних путника Светој Гори, као и православних посетилаца које су у манастир, поред верских, привукли и научни разлози.

Четврто поглавље, *Манастир Хиландар и рађање националних историографија*, бавиће се проблематиком улоге Хиландара у настанку и развоју националне идеје и

националних историографија бугарског и других балканских народа. У засебном потпоглављу биће приказана и анализирана делатност хиландарског монаха Пајсија, његово дело *Историја славјанобугарска* и важност овог дела за национални покрет Бугара. Такође, биће обрађено и место Хиландара у српској историографији XVIII века у контексту сличности, разлика и међусобних прожимања бугарског и српског националног покрета. У засебној целини биће приказано и симболичко место ове важне верске и културне институције у националној идеологији српског и бугарског народа, али и колико је заиста овај важан манастир био присутан у народној култури.

У *Закључку* биће представљени резултати истраживања предложене докторске дисертације, понуђени одговори на главна питања на којима се она заснива, као и указано на даље могућности истраживања. *Резиме* на енглеском језику представиће главне резултате и закључке спроведеног истраживања. *Библиографија* ће представљати детаљан попис коришћених необјављених извора, као и објављених извора и литературе.

Нацрт структуре рада

- Предговор
- Увод
- Манастир Хиландар у XVIII веку
 - Хиландар и османске власти
 - Хиландар и Васељенска патријаршија
 - Статус Хиландара на Светој Гори
- Ктитори и приложници
 - Градитељска делатност у Хиландару током XVIII века
 - Манастирски поседи на територији данашње Бугарске и у другим деловима Османског царства
 - Манастирски поседи на територији Хабсбуршке монархије
 - Путовања монаха у писанију
- Поклоници и посетиоци
 - Православни поклоници у манастиру Хиландару

- Други посетиоци манастира
- Манастир Хиландар и рађање националних историографија
 - Пајсије Хиландарски и његова *Историја славјанобугарска*
 - Српска национална историографија XVIII века
 - Хиландар између духовне и народне културе и националних идеологија
- Закључак
- Резиме
- Библиографија

Београд, 02.12.2012.

Огњен Крешић

Одабрана библиографија

Извори

Необјављени извори:

- Архив манастира Хиландара:
 1. Turcica, кутије бр. 2, 3, 6, 9, 11, 12.
 2. Српска акта
- Архив САНУ у Сремским Карловцима, фонд МПБ
- Архив Председништва Владе (*Başbakanlık arşivi*), Истанбул
 1. Ali Emiri Mustafa III
 2. Ali Emiri Osman III
 3. Cevdet Adliye
 4. Cevdet Maliye
 5. Cevdet Saray
 6. Cevdet Zabtiye
 7. Hatt-ı Hümayunlar
 8. İbnülemin Dahiliye
 9. İbnülemin Vakıf
 10. İbnülemin Maliye
 11. İbnülemin Saray Mesalihi
 12. Kâmil Kepeci Defterleri
- Историјски Архив Града Новог Сада, фонд Магистрата слободног краљевског града Новог Сада

Објављени извори и литература:

Ἀναστασιάδης, Βασίλης Γ, *Ἀρχεῖο τῆς Γ.Μ. Ηιλανδαρίου. Ἐπιτομὲς μεταβυζαντινῶν ἐγγράφων*, Ἀθήνα 2002.

Anderson, Benedikt, *Nacija: zamišljena zajednica*, Beograd 1998.

Арнавудов, Михаил, *Паусий Хилендарски*, София 1972.

Bayrak, Meral(ed), *Osmanlı idaresinde bir Balkan şehri – Rusçuk*, İstanbul 2011.

Балан, Александар, *Софрони Врачански: за стогодишницата на новата българска печатна книга (1806–1906)*, София 1906.

Balta, Evangelia, “Landed Property of the Monasteries on the Athos Peninsula and its Taxation in 1764”, *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, 19/20 (1999), 135–159.

Баришић, Ранко, „Путописци и етнолози о Хиландару“, у: *Међународни научни скуп Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура. Октобар 1998*, Војислав Кораћ (ур), Београд 2000, 251–260.

Барски, Василие, *Три древнихъ сказангя о Святой Горѣ Аѳонской и краткое описанге Св. Горьг*, Москва 1895.

Исти, *Второе почещенге Светой Аѳонской Горьг*, б.м. б.г.

Богдановић, Димитрије, Ђурић, Војислав Ј. и Медаковић, Дејан, *Хиландар*, Београд 1978.

Бойчева, Вера, *Св. Паусий Хилендарски и новобългарското образование*, София 2002.

Boškov, Vančo, „Ein kyrillischer Transkriptionstext des Osmanisch-Türkischen im Athoskloster Hilandar“, *Studi Preottomani e Ottomani. Atti del Covegno di Napoli (24–26 settembre 1974)*, Napoli 1976, 69–74.

Исти, „Турски документи в Хиландар“, у: *Международен симпозиум Университетски изследвания и преподавания на българската история у нас и в чужбина. Пампорово 1981*, София 1982, 436–451.

Braude, Benjamin, “Foundation Myths of the Millet System”, у: Benjamin Braude and Bernard Lewis (eds.), *Christians and Jews in the Ottoman Empire. The Functioning of a Plural Society*, vol. 1, New York, London 1982, 69–88.

Walpole, Robert (ed.), *Memoirs Relating to European and Asiatic Turkey edited from Manuscript Journals*, London 1817.

Isti, *Travels in Various Countries of the East: being a continuation of Memoirs relating to European and Asiatic Turkey*, London 1820.

Гергова, Ивенка, „Рилският манастир и Хилендар“, у: *Међународни научни скуп Осам векова Хилендара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура. Октобар 1998*, Војислав Кораћ (ур), Београд: 2000, 467–475.

Gradeva, Rossitsa, “Ottoman Policy towards Christian Church Buildings”, *Études balkanique*, 4 (1994), 14–36.

Ista, “Turks and Bulgarians, Fourteenth to Eighteenth Centuries”, у: I. Beller-Hann and K. Fleet (eds.), *European Perception of the Ottomans, Journal of Mediterranean Studies*, 5, 1 (1995), 173–187.

Ista, “The activities of a kadi court in eighteenth-century Rumeli: the case of Hacıoğlu Pazarcık”, у: Kate Fleet (ed.), *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century, Oriente Moderno*, n.s. XVIII (LXXIX), 1 (1999), 177–190.

Грујић, Радослав, „Одношаји светогорских и других манастира са митрополитима карловачким“, *Споменик СКА*, LI (1913), 43–69.

Исти, „Пећки патријарси и карловачки митрополити у 18. веку“, *Гласник Историског друштва у Новом Саду*, IV,1 (1931), 13–34.

Исти, „Једно грчко хиландарско писмо из XVIII века с миниатурама“, *Зборник за историју Јужне Србије и суседних области*, I (1936), 389–394.

Давидов, Динко, „Манастир Хилендар на бакрорезима XVIII века, *Хиландарски зборник*, 2 (1971), 143–171.

Исти, *Светогорска графика*, Београд 2004.

Исти, *Студије о српској уметности XVIII века*, Београд 2004.

Исти, *Српска Стематологија, Беч 1741*, Нови Сад 2011.

Димитров, Страшимир (пр.), *Османски извори за историјата на Добруджа и североисточна Бугарија*, Софија 1981.

Исти, „Занаяти и трговија в Софија през XVIII век“, у: *Софија през вековите*, том I, Софија 1989, 95–112.

Ђорђевић, Димитрије, „Улога историцизма у формирању балканских држава XIX века“, *Зборник Филозофског факултета*, 10,1 (1968), 309–326.

Ebanoidze, Mzia and Wilkinson, John (eds.), *Pilgrimage: Timothy Gabashvili's Travel to the Mount Athos, Constantinople and Jerusalem 1755–1759*, Richmond 2001.

Зелић, Герасим, *Житије*, Београд 1988.

İnalçık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar meselesi*, İstanbul 1992.

Ivanova, Svetlana, “Varoş: The Elites of the *Reaya* in the Towns of Rumeli, Eventeenth-Eighteenth Century”, у: Antonis Anastasopoulos (ed.), *Provincial Elites in the Ottoman Empire*, Rethymno 2005, 149–200.

Јанкова, Венета, „Света Гора и Хилендар в балканската фолклорна традиција“, у: *Меѓународни научни скуп Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура. Октобар 1998*, Војислав Кораћ (ур), Београд: 2000, 295–306.

Yerasimos, Stéphane, “L’Église orthodoxe pépinière des états balkaniques”, *Revue du Monde Musulman et de la Méditerranée*, 66 (1992/4), 145–158.

Yıldız, Murat, *Bahçivanlıktan saray muhafızlığına bostancı ocağı*, İstanbul 2011.

Jireček, Konstantin, *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876.

Јулинац, Павле, *Краткоје введеније в историју происхожденија славено-сербског народа*, Београд 1981.

Карацова, Даринка, „Источни балкански регион и његове везе с Хиландаром крајем XVIII и почетком XIX века“, у: *Меѓународни научни скуп Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура. Октобар 1998*, Војислав Кораћ (ур), Београд: 2000, 109–120.

Karpat, Kemal, “*Millets and Nationality: The Roots of the Incongruity of Nation State in the Post-Ottoman Era*”, у: Benjamin Braude and Bernard Lewis (eds.), *Christians and Jews in the*

Ottoman Empire. The Functioning of a Plural Society, vol. 1, New York, London 1982, 141–170.

Quataert, Donald, *The Ottoman Empire, 1700-1922*, Cambridge 2005.

Kitromilides, Paschalis, “The Enlightenment East and West: a comparative perspective on the ideological origins of the Balkan political traditions”, *Canadian Review of Studies on Nationalism*, 10,1 (1983), 51–70.

Isti, “‘Imagined Communities’ and the Origins of the National Question in the Balkans”, *European History Quarterly*, 19 (1989), 149–192.

Isti, “‘Balkan Mentality’: history, legend, imagination”, *Nations and Nationalism*, 2 (1996), 163–191.

Isti, “Orthodox Culture and Collective Identity in the Ottoman Balkans during the Eighteenth Century”, u: Kate Fleet (ed.), *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century, Oriente Moderno*, n.s. XVIII (LXXIX), 1 (1999), 131–145.

Clark, James, “Serbia and the Bulgarian Revival (1762–1872)”, *American Slavic and East European Review*, 4, 3/4 (1945), 141–162.

Косев, Дмитър (ур.), *История на България*, Т. IV, София 1983.

Костић, Веселин, „Света Гора виђена очима енглеских путописаца (1750–1850)“, *Четврта казивања о Светој Гори*, Београд 2005.

Костић, М, „Хиландарски метоси у Карловцима и Новом Саду“, *Летопис Матице Српске*, 313 (1927), 485–491.

Красић, Вл, „Два писма хиландарских калуђера манастиру Ораховици“, *Старинар*, IV, 1 (1887), 6–10.

Куюмджиева, Светлана, *Българска музика в Хилендар*, София 2008.

Леонидъ, Архимандритъ, *Аѳонская гора и Соловецкий монастырь, труды чудовскаго иеродиакона Дамаскина (1701–1706)*, *Памятники древней письменности*, 43, С. Петербург 1883.

Макуљевић, Ненад, „Однос Србије и Хиландара у XIX веку. Студија из културне историје“, у: *Међународни научни скуп Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура. Октобар 1998*, Војислав Кораћ (ур), Београд 2000, 139–153.

Matejić, Mateja, “Newly Discovered Records concerning Paisij Hilandarski”, *Balkanistica, Occasional Papers in Southeast European Studies*, I (1974), 175–183.

Исти, „Икономическото и културното състояние на Хилендарския манастир по времето на Паисий (1745–1773)“, *Старобългарска литература*, кн. 11 (1982), 101–105.

Матковски, Александар (пр.), *Македонија во делата на странските патописци 1371–1777*, Скопје 1991.

Исти, *Македонија во делата на странските патописци 1778–1826*, Скопје 1991.

Медаковић, Дејан, „Манастир Хиландар у XVIII веку“, *Хиландарски зборник*, 3 (1974), 7–70.

Исти, „Стара виђења Хиландара“, *Летопис Матице Српске*, 151 (1975), 805–817.

Исти, *Стара и нова откривања Хиландара*, Едиција Сведочења, Београд 1984.

Михајловић, Кирил, *Кратки опис свете и најславније лавре царске Хиландара*, (репринт из 1814), Београд 2011.

Мишић, Синиша, „Хиландар у делима српских историографа XVIII века“, у: *Међународни научни скуп Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура. Октобар 1998*, Војислав Кораћ (ур), Београд: 2000, 277–284.

„Мореплованије Јована Рајића 1758. года“, *Летопис Матице српске*, 7 (1831), 54–62.

Μραγκός, Βασίλειος, *Παΐσιος Ηιλανδαρινός και Σωφρόνιος Βράτσης από την Ορθόδοξη ιδεολογία στη διάπλαση της βουλγαρικής ταυτότητας*, Αθήνα 2009.

Муравьев, Андрей Николаевич, *Писма съ Востока*, часть I, С. Петербург 1851.

Ников, П, *Историята на северозападните български земи*, София 1918.

Новаковић, Стојан, *Изабрана дела 6: Балканска питања*, Београд 2000.

„О хиландарском метоу у Нишу“, *Гласник (Службени лист Српске православне цркве)*, 6 (јуни 1958), 109–110.

Обрадовић, Доситеј, *Живот и Прикљученија*, Београд 1997.

Паскалев, Владислав, *Българско възраждане: XVIII средата на XIX в.*, София 1985.

Пастуховъ, Иванъ, *Българска история*, II, София 1943.

Петковић, Сретен, *Хиландар*, Београд 1999.

Petmezas, Socrates, „Christian Communities in Eighteenth- and Early Nineteenth-Century Ottoman Greece: Their Fiscal Functions, u: Molly Green (ed.), *Minorities in the Ottoman Empire*, Princeton 2005, 71–126.

Пириватрић, Срђан (ур), *Историја Бугарске*, Београд 2008.

Popoulidis, Constantin, „Les collyvistes et le Paisianisme“, *Balkanica*, VII (1976), 119–125.

Радојчић, Никола, *Српски историчар Јован Рајић*, Београд 1952.

Рајић, Јован, *Исторіа разныхъ славенскихъ народовъ наипаче же Болгаръ, Хорватовъ, и Сербовъ*, чест 1, 2, 3, 4, Будим 1823.

Райков, Божидар, *Паисиевият ръкопис на „История славяноболгарская“ 1762*, София: Наука и изкуство 1989.

Исти, „Хиландарска кондика XVIII века“, у: *Проучавање средњовековних јужнословенских рукописа. Зборник радова са III међународне хиландарске конференције одржане од 28. до 30. марта 1989*, Београд 1995, 359–363.

Исти (пр.), *Хиландарска кондика от XVIII век*, София 1998.

Ракић, Зоран, *Цркве Светог Димитрија и Светог Саве Српског у Хиландару*, Нови Сад 2008.

Руварац, Димитрије, „Два писма хиландарских калуђера“, *Старинар Српског археолошког друштва*, VII, 2 (1890), 37–41.

Сава Хиландарац, *Историја манастира Хиландара. У спомен на седамстогодишњицу оснивања*, Београд 1997.

Deena Sadat, "Rumeli Ayanlari: The Eighteenth Century", *The Journal of Modern History*, 44, 3 (1972), 346–363.

Скарић, Владислав, *Српски православни народ у Сарајеву у 17. и 18. вијеку*, Сарајево: Државна штампарија 1928.

Слијепчевић, Ђоко, *Хиландарско питање у XIX и почетком XX века*, Келн 1979.

Исти, *Историја српске православне цркве, књ. 1: Од покрштавања Срба до краја XVIII века*, Београд 1991.

Smith, Anthony, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford 1986.

Stavrianos, Leften, *Balkan posle 1453*, Beograd 2005.

Stavrou Theofanis, and Weisensel, Peter (eds.), *Russian Travelers to the Christian East from the Twelfth to the Twentieth Century*, Columbus 1984.

Stathi, Penelopi, "Provincial Bishops of the Orthodox Church as Members of the Ottoman Elite (Eighteenth-Nineteenth Centuries), u: Antonis Anastasopoulos (ed.), *Provincial Elites in the Ottoman Empire*, Rethymno 2005, 77–83.

Стоилова, Калина, „Поменик на Хиландарския манастир от 1767 г.“, *Исторически преглед*, 34,3 (1978), 93–103.

Стојановић, Љубомир, *Стари српски записи и натписи*, књ. 2, Београд 1903.

Strauss, Johann, "The Rise of non-Muslim Historiography in the Eighteenth Century", *Oriente Moderno*, n.s. LXXIX, 1 (1999), 217–232.

Тодоров, Николай и Калицин, Мария, *Турски извори за българската история*, VI, София 1977.

Тодорова, Мария (прир), *Английски пътеписи за Балканите, края на 16 век - 30те години на 19 век*, том 7, София 1987.

Ista, *Imaginarni Balkan*, Beograd 2006.

Ћирковић, Сима, „Рајићева историја и почеци модерне српске историографије“, *Летопис Матице српске*, 453/454 (1994), 528–536.

Ursinus, Michael, "Holy Mountain and Supreme Council: Mount Athos at the Beginning of a New Era", *Byzantine and Modern Greek Studies*, 13 (1989), 258–285.

Успенский, Порфирий, *Первое путешествие въ Аѳонскіе монастыри и скиты въ 1845 году*, часть I, Кіевъ 1877, часть II, Москва 1881.

Исти, *Второе путешествие по Святой Горѣ Аѳонской въ годы 1858, 1859, и 1860, и описание скитовъ аѳонскихъ*, Москва 1880.

Faruqi, Suraiya, McGowan, Bruce, Quataert, Donald and Pamuk, Sevkett (eds.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, vol. 2, Cambridge 1997.

Александар Фотић, *Света Гора и Хиландар у Османском царству (XV–XVII век)*, Београд 2000.

Isti, "Athonite Travelling Monks and the Ottoman Authorities (16th–18th Centuries), u: Ekrem Causevic, Nenad Moacanin, and Vjeran Kursar (eds.), *Perspectives on Ottoman Studies. Papers from the 18th Symposium of the International Comitee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO)*, Berlin 2010, 157–165.

Христу, Панајотис, *Света Гора Аѳонска*, Београд 1994.

Hatzopoulos, Marios, „From resurrection to insurrection: ‘sacred’ myths, motifs, and symbols in the Greek War of Independence“, u: Roderick Beaton and David Ricks (eds.), *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, & the Uses of the Past (1797–1896)*, Surrey 2009, 81–93.

Џамбазовски, Климент, „Везе Хиландара са неким градовима северне Бугарске крајем XVIII и почетком XIX века“, у: *Међународни научни скуп Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура. Октобар 1998*, Војислав Кораћ (ур), Београд 2000, 121–124.

Джурова, Аксинија, „Наследството на хиландарските книжовници од Девически манастир (метох) 'Покров Богородичен' в Самоков XVIII–XIX в.“, у: *Међународни научни скуп Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура. Октобар 1998*, Војислав Кораћ (ур), Београд 2000, 125–137.

Наставно-научном већу

Филозофског факултета

РЕФЕРАТ О КВАЛИФИКОВАНОСТИ КАНДИДАТА И ПОДОБНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ ЗА ДОКТОРСКУ ДИСЕРТАЦИЈУ

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Огњен Крешић рођен је у Београду 24.09.1985. године. Дипломирао је на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду с просечном оценом 9,65. Просечна оцена на мастер и докторским студијама јесте 10,00. Говори, чита и пише на енглеском, француском, шпанском и немачком језику, говори и чита на турском језику, а достигао је и завидан ниво познавања османског турског језика. Учествовао је на бројним конференцијама Међународног удружења студената историје ISHA (2007-2012), као и на једном међународном научном скупу (*Недеља османског наслеђа* 2011). Објавио је више приказа, чланак „Барон де Тот – Минхаузенев узор као модернизатор османске војске“, *Новопазарски зборник* 32 (2009) 19–37 и предао у штампу два рада „Петровићев санџак“, *Историјски часопис* 61 (2012) и „Пајсије Хиландарац: од монаха до историографа“, *Осма казивања о Светој Гори*. Као стипендиста Министарства науке учествује у научном пројекту *Средњовековно наслеђе Балкана: институције и култура* (бр. 177003).

Тема дисертације „Манастир Хиландар и Бугари у XVIII веку“ јесте историографски необрађена, веома добро утемељена и изузетно важна за историју манастира Хиландара, рађање бугарске националне идеје и разумевање статуса хришћанског становништва у Османском царству.

Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања јесте начин функционисања манастира Хиландара у 18. веку, када су њиме већином управљали Бугари, иако је истовремено препознатан као извориште

српске духовности. Сагледаће се промене које је тај век донео – од којих су најважније слабљење утицаја Пећке патријаршије, успостављање веза са Карловачком митрополијом чије је седиште било ван Османског царства и све очигледнији утицај новог економски снажног слоја бугарских трговаца и занатлија. Кључни циљ дисертације јесте расветљавање улоге коју је манастир имао у верском, културном и националном животу Срба и Бугара и разјашњавање његове улоге у настанку и развоју бугарске националне идеје, будући да је у њему Пајсије Хиландарац написао прву бугарску историју која је оставила огромног трага у потоњим вековима. Такође, рад на овој теми умногоме ће проширити наша сазнања о положају хришћанског становништва у Османском царству у једном изузетно кризном раздобљу.

Опис садржаја дисертације

Садржај дисертације установљен је према тематском принципу са четири главна поглавља. Хронолошки преглед историје манастира у 18. веку праћен је поглављем о новим ктиторима и приложницима који су омогућили економски опстанак манастира, потом поглављем о поклоницима и посетиоцима и на крају поглављем о улози Хиландара у рађању и ширењу националних идеја бугарског и српског народа. Оваква структура у потпуности омогућава обраду и сагледавање свих битних елемената важних за разумевање улоге манастира Хиландара у историји Балкана 18. века.

Основне хипотезе

Основне хипотезе од којих ће кандидат поћи у истраживању јесу да је успостављање све чвршћих веза са блиским бугарским залеђем условило све већи прилив монаха и средстава из тих крајева у манастир што је резултирало преузимањем управе, као и да су манастир и његова библиотека имали кључни утицај у образовању Пајсија Хиландарског и омогућавању писања *Историје славјанобугарске*. С друге стране, иста бугарска управа није негирала српско порекло манастира и значај српских владара у његовој историји.

Методе

Истраживање се заснива на обради обимног корпуса непознате грађе на османском, грчком и словенским језицима која је похрањена у архиву самог манастира, али делом и у

другим архивима. Упоредивање података из грађе са путописном и релевантном научном литературом, и њихово постављање у контекст савремених европских просветитељских идеја омогућиће кандидату успешно остварење циља истраживања.

Очекивани резултати и научни допринос

Обрада ове теме омогућиће испуњавање једне велике празнине у српској историографији. Не само да је историја манастира Хиландара у 18. веку готово сасвим непозната, него о многим питањима, нарочито о бугарској контроли над манастиром владају разне предрасуде које би ова теза требало да исправи и постави у одговарајући контекст.

Закључак

Чланови комисије сматрају да је тема добро одабрана, научно оправдана и да је кандидат Огњен Крешић дубоко ушао у све основне проблеме и темељно образложио предлог. Зато предлажу да се тема усвоји.

У Београду 04.02.2013

Чланови комисије:

др Никола Самарџић _____

редовни професор, Одељење за историју, Филозофски факултет у Београду

др Војин Дабић _____

ванредни професор, Одељење за историју, Филозофски факултет у Београду

др Милош Ковић _____

доцент, Одељење за историју, Филозофски факултет у Београду

ментор, др Александар Фотић _____

ванредни професор, Одељење за историју, Филозофски факултет у Београду